

на. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2004. – 284 с.

8.Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком. – К.: Вища школа, 2000. – 223 с.

9.Стратегія соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2011 року. – Харків: Вид. дім "ІНЖЕК", 2003. – 204 с.

Отримано 10.02.2006

УДК 336.14 : 353.1 (477)

О.В.ТОФАНЮК

*Національний аерокосмічний університет ім. М.Е.Жуковського
„Харківський авіаційний інститут”*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН У ФІНАНСОВІЙ СТАБІЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Розглядаються проблеми державної регіональної політики України, аналізується динаміка рівня доходів та витатків бюджетів регіонів у розрахунку на одну особу наявного населення від середнього по Україні. Акцентується увага на питаннях розвитку міжбюджетних відносин в Україні і напрямках їх удосконалення.

Згідно з Бюджетним кодексом України, міжбюджетні відносини – це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами [1]. Міжбюджетні відносини весь час перебувають у процесі розвитку, що спрямовується на вирішення завдань щодо забезпечення соціально-економічного зростання адміністративно-територіальних одиниць і держави в цілому, усунення розбіжностей у рівнях розвитку певних регіонів та посилення фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

Питання розвитку міжбюджетних відносин розглядали вітчизняні і закордонні економісти. О.В.Чеберяко розглядав проблеми фінансової підтримки місцевих бюджетів в умовах бюджетного унітаризму України [2]. Л.Л.Тарангул запропонував методику визначення податкових можливостей регіонів на основі індексу податкового потенціалу і з урахуванням рівнів їхнього соціально-економічного розвитку [3]. В.В.Зайчикова приділяла увагу питанням можливості використання досвіду унітарних європейських країн зі зміцнення фінансового забезпечення місцевого самоврядування [4]. Є.В.Жемеренко розглядав джерела формування доходів місцевих бюджетів України і їх використання на основні громадські послуги [5]. О.Б.Суховірська досліджувала зміни структури фінансових ресурсів місцевих органів влади [6].

Разом з тим недостатньо уваги приділено проблемам розвитку міжбюджетних відносин в регіональній політиці України. Саме тому метою даної роботи є дослідження причини виникнення регіонального дисбалансу фінансових ресурсів, важливість недопущення значної

централізації бюджетних коштів на державному рівні.

Останніми роками частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України без урахування трансфертів постійно знижується. В той же час відмічається тенденція зростання частки трансфертів у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів [7]. На думку авторів [2, 3, 6, 8, 9, с.287], центральні органи влади, здійснюючи функції макро-економічного регулювання й перерозподілу ВВП, більшу частину надходжень акумулюють у державному бюджеті, що є пасивним інструментом впливу держави на формування місцевих бюджетів і фінансову стабільність регіонів. Тенденція, що склалася в Україні, суперечить необхідності зростання ролі місцевих бюджетів в економічному й соціальному розвитку країни і не відповідає потребам зміцнення місцевого самоврядування. Ігнорується бюджетна автономія регіональної влади, та існує значна залежність дохідної частини регіональних і місцевих бюджетів від центру. Подібна практика не сприяє зацікавленості місцевої влади в мобілізації доходів до місцевого бюджету, а навпаки – подовжує споживацькі очікування на фінансову допомогу з боку держави, що надається у вигляді трансфертів. Для зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування значну увагу слід приділяти розвитку міжбюджетних відносин.

В Україні спостерігаються значні міжрегіональні відмінності бюджетних показників у розрахунку на одного жителя. Проаналізуємо середній рівень доходів та видатків бюджетів регіонів України, а саме Автономної Республіки Крим і областей (за винятком міст Києва та Севастополя, що мають особливий статус) у розрахунку на одну особу наявного населення за 1999-2004 рр. (таблиця).

З таблиці видно, що до прийняття Бюджетного кодексу максимальний рівень доходів бюджетів зазначених регіонів на душу населення перевищував мінімальний більш ніж у 3,5 рази, після прийняття – майже в 2 рази; по видатках до прийняття БКУ – в 2,5 рази, після – менше ніж у 1,5 рази. Можна зробити висновок, що відбулось вирівнювання регіонів за даними показниками. Але все ж таки не всі регіони можуть забезпечити однаковий рівень надання державних та місцевих суспільних благ. Одночасно регіони з високим рівнем соціально-економічного розвитку втрачають стимули до збільшення власної податкової бази.

Запропонована Бюджетним кодексом система міжбюджетного регулювання заохочує місцеві органи влади до нарощування бюджетних надходжень. З 2001 р. структура доходів місцевих бюджетів стала більш стабільною. Важливу роль в ній стали відігравати закріплені доходи замість регульованих. Одним із найстабільніших джерел міс-

цевих органів влади, є податок з доходів фізичних осіб. Закріплення з 2000 р. цього податку за місцевими бюджетами на постійній основі позитивно вплинуло на стан його надходження, а також на стан погашення заборгованості з виплат заробітної плати. В останні роки його частка становила 52-55% у доходах місцевих бюджетів [6, 7]. Але, як і раніше, біля третини фінансування потреб територій відбувається за рахунок трансфертів [10]. Метою надання трансфертів є достатня забезпеченість адміністративно-територіальних одиниць України фінансовими ресурсами.

Динаміка рівня доходів та видатків бюджетів регіонів
у розрахунку на одну особу наявного населення від середнього по Україні, %

Роки	1999		2000		2001		2002		2003		2004	
	по доходах	по видатках	по доходах	по видатках	по доходах	по видатках	по доходах	по видатках	по доходах	по видатках	по доходах	по видатках
<i>Мінімальний рівень на душу населення</i>												
Тернопільська область	47,0		40,0		38,7		46,2		48,3		47,1	82,0
Чернівецька область		63,8						84,6				
Луганська область				76,3						81,9		
Вінницька область						75,3						
<i>Максимальний рівень на душу населення</i>												
Київська область	161,9	159,4										
Автономна Республіка Крим			146,8	123,7	151,0	120,9	118,1	114,9		110,4		115,3
Дніпропетровська область									121,2		119,8	

Розраховано автором за матеріалами Міністерства фінансів України.

Як вже було відмічено, в регіонах України відбувається зростання частки дотацій у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів. Окрім інших чинників, це ще відбувається через передачу надходжень від податку на додану вартість, податку на прибуток (крім податку на прибуток підприємств комунальної власності) та акцизного збору у повному обсязі до доходів Державного бюджету України [7]. Ці доходи державного бюджету стали джерелом перерахування дотацій вирівнювання, які отримують місцеві бюджети. Також джерелом перерахування дотацій є кошти, які передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів внаслідок перевищення обсягу доходів над видатками, що враховуються при розрахунку трансфертів.

З цього приводу постає питання: як досягається збалансованість

між дотаціями вирівнювання та коштами, що передаються або надходять на зазначені цілі до державного бюджету? У зарубіжних країнах формується фонд фінансового вирівнювання, або фонд фінансової підтримки регіонів. Такий підхід дає можливість забезпечити прозорість і відповідальність при перерозподілі ресурсів від регіонів-донорів до регіонів-реципієнтів у процесі бюджетного вирівнювання, а також забезпечення необхідного рівня фінансування державних і місцевих послуг громадянам, що перебувають у регіонах, які не можуть забезпечити надання послуг на рівні державних соціальних стандартів.

На нашу думку, для зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування значну увагу слід приділити удосконаленню міжбюджетних відносин. Деякі функції, пов'язані з наданням суспільних благ, мають бути децентралізовані, особливо, якщо йдеться про послуги регіонального чи місцевого значення; це дає значний вигравш суспільного добробуту за рахунок більш повного врахування потреб громадян, які проживають в окремих територіальних одиницях [11, с.12]. Децентралізація в управлінні бюджетними процесами доцільна в територіально невеликих країнах, що мають незначні диспропорції в соціально-економічному розвитку регіонів, якою є Україна [9, с.290]. Політика вдосконалення та розвитку міжбюджетного регулювання неможлива без передачі функцій бюджетно-фінансового управління на нижчі рівні, що й передбачає децентралізація. Це дасть змогу не лише контролювати виконання місцевих бюджетів, а й брати безпосередню участь у їх прогнозуванні та плануванні, а також в організації бюджетного процесу на місцях.

Викладений матеріал показує недоліки у формуванні міжбюджетного регулювання в Україні, про що говорять значні міжрегіональні відмінності бюджетних показників у розрахунку на одного жителя, високий рівень централізації фінансових ресурсів держави. Вказані аспекти виступають передумовою для реалізації їх вдосконалення шляхом розробки заходів щодо ефективного перерозподілу бюджетних ресурсів між рівнями влади, прозорості їх переміщення, підвищення стимулів для місцевих органів влади збільшувати надходження до місцевих бюджетів.

Отже, в Україні фінансова підтримка місцевих бюджетів є важливою складовою бюджетної політики. Насамперед вона спрямовується на збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів. Ця фінансова підтримка може здійснюватися шляхом закріплення за ними деяких державних доходів, проте ці кошти, як правило, є недостатніми для фінансування їхньої діяльності. Крім того, такий метод надання державних коштів може викликати зростання розбіжностей місцевих

бюджетів одного рівня щодо фінансової забезпеченості. Отож важливу роль у системі міжбюджетних відносин повинні відігравати міжбюджетні трансферти. Позитивний розвиток міжбюджетних відносин на регіональному рівні надасть змогу досягнення територіальної справедливості при перерозподілі бюджетних коштів на основі розрахунку потреби регіонів у фінансових ресурсах, підвищення якості надання суспільних послуг, розвитку підприємницьких структур і як наслідок підвищення рівня життя населення.

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 21 червня 2001р. №2542 – III // Голос України. – 2001. – 24 липня.

2. Чеберяко О.В. Фінансова підтримка місцевих бюджетів в умовах бюджетного унітаризму в Україні // Фінанси України. – 2005. – №9. – С.13-19.

3. Тарангул Л.Л. Оцінка податкоспроможності регіону // Фінанси України. – 2003. – №6. – С.7-13.

4. Зайчикова В.В. Фінансова регіональна політика держави // Фінанси України. – 2005. – №6. – С.29-35.

5. Жемеренко Є.В. Використання коштів місцевих бюджетів України // Фінанси України. – 2005. – №8. – С.12-18.

6. Суховірська О.Б. Фінансові ресурси місцевих органів влади // Фінанси України. – 2002. – №11. – С.61-67.

7. Тофанюк О.В. Формування доходів бюджетів місцевого самоврядування // Вчені записки: Науковий журнал. Вип.13: У 2-х т. Т.2. – Харків: XIV, 2004. – С. 425-430.

8. Огонь Ц.Г. Доходи місцевих бюджетів та напрями їх реструктуризації // Фінанси України. – 2006. – №1. – С.3-12.

9. Формування і функціонування бюджетної системи України / За ред. проф. А.А.Мазаракі. – К.: Книга, 2003. – 344 с.

10. Тофанюк О.В. Міжбюджетні відносини, та перспективи формування місцевих бюджетів // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. – 2004. – №634. – С.161-163.

11. Слухай С. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалій. – К.: АртЕк, 2002. – 280 с.

Отримано 06.02.2006

УДК 364.48

Н.В. ДЕНІСОВА

Харківська національна академія міського господарства

ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЮ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЛЯ ОЦІНКИ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

Розглядаються питання оцінки регіонального розвитку соціальної інфраструктури, застосування якісних *dummy*-змінних і запровадження адитивних показників для визначення критеріїв ефективності системи.

Одним з показників рівня життя населення регіону є ступінь розвитку соціальної інфраструктури. Діяльність соціальної інфраструктури спрямована на задоволення потреб населення у послугах. Оцінка